

PAPER DETAILS

TITLE: PIERRE LOTI'NIN AZIYADE'SINDE OSMANLI KÜLTÜRÜNÜN YANSIMALARI

AUTHORS: Ümran Türkyilmaz

PAGES: 1229-1238

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/313649>

PIERRE LOTİ'NİN AZİYADE'SİNDE OSMANLI KÜLTÜRÜNÜN YANSIMALARI

Ümran Türkyılmaz^{1,*}

¹Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü

Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara

*umran2000@hotmail.com

Özet: Çalışmamızda, yaşadığı çağın sorunları üzerine tartışan ve etkili bir düşünce biçimi ortaya koymaya çalışan Fransız Akademisi üyesi Pierre Loti'nin *Aziyade* adlı romanında gün ışığına çıkan Osmanlı kültürünü, metne bağlı inceleme yöntemi ışığında çözümlemeye çalışacağız. 19. yüzyılın sonlarında kültür yolculuğu için geldiği İstanbul'da, bir Türk hanıma olan aşkı ve Osmanlı kültürüne derin bir sevgi ile bağlanması sonucunda gündemde kalmayı başarmış romantik bir gezgindir Loti. Küçüklüğünden itibaren tuttuğu günlüğü, onu egzotik romanlar yazdırmaya yönelmiştir. Özellikle *Aziyade*, "mektup roman" (*roman epistolaire*) türünün etkin örneklerindendir. Yazar, *Aziyade*'de giderek artan biçimde benliğine giren bir aşkın öyküsünü açılar. Okur, yapıtın odak noktasında, toplumun kimliğini oluşturan ve onu farklı kılan Osmanlı kültürüne yakından tanıklık eder. Roman, 1876-77 İstanbul'unun kültür atmosferini ortaya koyması açısından belgesel önem de taşır. O dönemde yaşadığı doğunun, yaşayış ve düşünüş biçimini ön plana çıkarmaya özen gösteren Loti için *Aziyade*, "doğunun tam ortasında ve İslam'ın uyanışının tam içinde" yerini alır. Mutluluk dolu sığınağı Boğaziçi, Haliç ve Eyüp Sultan'daki izlenimleri, hep merak konusu olan Doğu'ya, özellikle de harem yaşantısına olan ilgisi, Türklerin, Müslüman olmayanlara karşı gösterdikleri hoşgörüdeki başarısı, Osmanlı kültürüne olan bağlılığını daha da artırır. Fırsat buldukça Türk giysileri giyerek sokaklarda dolaşması, kahvelerde nargile içmesi, insanlarla iletişimi sürdürebilmek amacıyla Türkçe öğrenmesi; Derviş tekkeleri, mezarlıkların güzelliği, sokak köpekleri, saray ve harem, içki yasağı gibi konularda yazarın aktardığı bilgiler, yapıtın kültürel artalanını oluşturur. II. Abdülhamit'in tahta çıkmasıyla başlayan uzun bir dönemi, bazen bir tarihçinin bazen de bir sosyologun bakışıyla aktarır. Fas'tan İran'a kadar çeşitli ülkeleri dolaşan ve uzaktaki kültürleri tanımak isteyen yazarın, çoğunlukla mistik bir ruhla bağlandığı bu kentin binlerce yıllık kültürel geçmişine baktıkça, Osmanlı kültürüne olan sevgisi alevlenir.

Loti, *Aziyade* ile toplumun tarihsel süreç içinde ürettiği, kuşaktan kuşağa aktardığı somut ve soyut yerel kültürel özellikleri sergiler. Öznel bir bakış açısından aktarılan bu yapıt aracılığıyla, edebiyata derinlik ve topluma kimlik kazandıran "öteki" kültürün göstergeleri irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Pierre Loti, *Aziyade*, İstanbul, Öteki, Kültür.

Reflections of the Ottoman Culture on *Aziyade* of Pierre Loti

Abstract: By means of a text-dependent elaboration method we aim to analyze in this study the Ottoman culture, which was brought to the fore in the novel *Aziyade* of Pierre Loti, a member of the French Academy, who discusses problems of his era and tries to deliver an efficient way of thinking concerning these problems.

Loti is a romantic traveler, who came to visit Istanbul on a cultural purpose towards the end of the 19th century. He fell in love with a Turkish lady; had a deep affection for Ottoman culture and was always popular in the Istanbul of his time. The diary, that he had been keeping since his childhood, led him to write exotic novels. *Aziyade* in particular, is one of the best examples of the genre “letter novel”. In *Aziyade*, the author explains in detail the story of a love, which goes incrementally deep into his soul. In the central position of the book, the reader observes closely the Ottoman culture, which constitutes the identity of the society and which makes the society different. The novel is also equally important as a document, which contains the cultural atmosphere of Istanbul in 1876-77. *Aziyade*, is for Loti, who is willing to emphasize the manner of thinking and living in the East, right in the middle of the East and completely within the awakening of the Islam. The joyful shelter that he was seeking in the Bosphorus, his impressions concerning the Golden Horn and Eyüp Sultan which were filled with bliss, his everlasting curiosity for the East and for the Harem life in particular, the success of the Turks in tolerance towards people who are not muslim, increase his devotion to the Ottoman culture. The fact that he usually wore Turkish clothes and walked on the streets, that he smoked water pipe in Turkish cafés, that he learned Turkish in order to improve the communication with the local people, that he imparted information on Derwish schools, the beauty of grave yards, dogs on streets, the Palace and the Harem, prohibition of alcoholic drinks are all in the cultural background of the novel. The long reign period of the Sultan Abdülhamit II is revealed by the author sometimes from the point of view of a historian and sometimes of a sociologist. Loti traveled across from Morocco down to Iran and always wanted to know more about foreign cultures. The more he looked at the cultural background of Istanbul, which is thousands of years long and at the city to which he was generally bound in a mystical sense, the more his passion for the Ottoman culture increases.

Loti exhibits the concrete and abstract local cultural features, which were created by the society in the historical process and were transmitted from one generation to the other. In this study we try to elaborate on the signs of the culture of the “other”, which give depth to the literature and identity to the society, by means of this particular literary work, that is narrated through a subjective approach.

Key Words: Pierre Loti, *Aziyade*, Istanbul, Other, Culture.

19. yüzyılda Doğu'ya giden gezginlerin izlediği güzergahın vazgeçilmez durağı İstanbul'da, bir Türk hanımına olan aşkı ve Osmanlı kültürüne tutkusuyla bilinen romantik bir gezgindir Pierre Loti¹. Dünyayı gezmek için deniz subayı olan Loti'nin, içine kapanıklığını aşmak için küçüklüğünden itibaren tuttuğu günlüğü, onu egzotik romanlar yazmaya yönlendirir. 1876 yılında Selanik'te başlayan ve İstanbul'da süren aşk, Loti'nin yazın yaşamında belirleyici rol oynar ve şöhretini "mektup roman" (*roman épistolaire*) türünün etkin örneklerinden *Aziyade*² ile kazanır.

"Bir adam bir kadına gönlünü kaptırır, adam kadını terk etmek zorundadır; her ikisi de bu ayrılıktan ötürü ölür (...). Tüm bu yaşananlar, Osmanlı-Rus Savaşı esnasında İstanbul'da geçer; ne adam özgürdür ne de kadın... Birbirlerinden millet, din, gelenek görenek gibi kültürel açıdan farklıdırlar" [1] (Barthes, 1972: 172).

Pierre Brodin'e göre Loti, "anı defterindeki tarih sırasını izleyerek kaleme alır *Aziyade*'yi. O günlerin natüralist romanlarına alışık okur için biçem, merak uyandırıcı ve şaşırtıcıdır" [2] (Brodin, 1973: 5-6).

Hızla değişen ve doğayı yok eden toplumların sıkıcılığı nedeniyle kültürel bir yenilenme arzusuyla, Batı'dan kaçarak, yabancı, yasak ve uzak uygarlıkların içinde bir süre gizlenmeyi yeğleyen Loti, peşinden sürüklendiği Doğuluların karakterlerini, kültürlerini, tarihlerini, yeteneklerini, geleneklerini, fantastik özemlerini ve İstanbul sertüvenlerini *Aziyade*'de açılar. Zira el değmemiş bir doğanın bağrında tevekkülle yaşayan, kanaatkâr, yazgısına boyun eğen ve geleneklerine sıkıca bağlı Doğu toplumları, Loti'de benlik arayışına ve bir tür kaçışa dönüşür. Yirmi altı yaşındaki bir deniz subayının İstanbul'a gelerek yaşlı bir esnafın dört karısından biri olan on sekiz yaşındaki Çerkez güzeliyle yaşadığı bu gizli sevdada, kadın imgesinin artalanında yansıttığı şark tipi bir aşk öyküsünü oluşturur. Ancak bu noktada önemli olan, Batılı bir gezginin farklı bir yaşam biçimine ve

¹ Asıl adı Louis Marie Julien Viaud'dur. Pierre Loti isminin yazara, kimi kaynaklara göre öğrencilik yıllarında, kimi kaynaklara göreyse, 1867 yılında yaptığı Okyanusya Seferi sırasında, Tahitili yerliler tarafından verildiği söylenir. Loti, tropikal bölgelerde, vahşi otlar arasında yetişen, yapraklarına dokunulunca büzüleşen, kendisini gizleyen egzotik bir tür çiçeğin adıdır. Arkadaşları tarafından tarzı ve davranışları ile bu çiçeğe benzetilen genç denizci, kendisine uygun bulduğu için yazın yaşamında da bu takma ismi kullanır. (Ayrıntılı bilgi için bkz.: Taha Toros, "Pierre Loti'den Kalan Anılar", Sanat Dünyamız, Sayı: 21, Ocak 1981, 33; Tuğrul Baykent, "Pierre Loti", OTAM, sayı: 7, 1996, 11).

² *Aziyade* ismi Villéger'e göre Farsça *Azade*'den gelir, o da Arapça "özgür" ya da "özgür bırakılmış" anlamındaki *Azad*'den gelir. Eski Türkçe'de "azad" özellikle bir köle ya da cariye özgür bırakıldığında azad etmek için kullanılır. (Ayrıntılı bilgi için bkz.: A.Q. Villéger, *Pierre Loti: Gezegen Seyyahı*, Çev. Aysel Bora, YKY, İstanbul, 2002, s.82).

Osmanlı'ya bakışıdır. Bu dönemde "Uzakdoğu" Çin'i çağrıştırırken, "Doğu" sözcüğü doğrudan Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Türkleri [3] (Schiele & Wiener, 1988: 17) içermektedir. Yıllarca olumsuz ve karamsar olarak bakılan Doğu, "öteki" olma özelliğini hep devam ettirir. Kültürel bir araç olarak oryantalizmin yapısı, "bize yakın olan "biz" (Avrupa, Batı) ile bize yabancı olan "onlar" (Doğu) arasındaki farkı" [4] (Said, 1995: 68) kesinler ve "ötekileştirme", zayıf olanın önce "öteki" olarak tanımlanmasını öngörür ki ezilebilsin, horlanabilsin rahat bir vicdanla sömürülebilsin [5] (Perla, 2012: 11). Batılı'nın Doğu'ya bu bakış açısı, Edward Said'in şu satırlarında yansımaları bulur:

"Bir Doğulu, Doğu'da yaşar, Doğu tembelliği içinde ömür sürer. Doğu bağınazlığına batmış biçimde, Doğu despotizmi ve Doğu duygusallığına gömülüdür (...) Duyarlılığıyla Doğu'yu kat eden Avrupalı, bir seyircidir; asla olup bitene dahil olmaz, her zaman ayrı durur. Doğu canlı bir garabet tablosu olur çıkar" [6] (Said, 1995: 149).

Batı'nın üstünlüğü ve Doğu'nun geriliği esasına dayanan Oryantalizmin, sınırlı düşünceler ekseninde ilerlediği algılanır. Batı'nın diğerlerinden daha üstün bir kültüre ve güce sahip olduğunu durmaksızın yineleyen yazar ve gezginler, Batı'nın "üstün kültürü" sayesinde Doğu'nun karanlıklarını yırtabildiklerini ve ona yeni bir şekil verebildiklerini vurgularlar. Kültürel, politik ve sosyal tarih açısından "Batı" ilaç, "Doğu" ise hasta [7] (Said, 1995: 158) olarak gözler önüne serilir. Bu açıdan bakıldığında uzaklığı ve bilinmezliği yüzünden gizli kalmış coğrafyadaki zengin ve renkli "doğu" imgelerinin çoğu yıkıcı değer taşır ve Osmanlı'nın Batı'daki imgesi, yanılsamaların, düşlerin ve efsanelerin bir birikimidir.

Fransız yazınında 19. yüzyılda ilgi odağı olan ve hep aynı izleklerle zenginleşen bir Doğu imgesi belirir. Oryentalist gezginlerin, Avrupa'nın Doğu'ya açılan kapısı olan İstanbul'a yönelmesinde onun egzotik güzelliği ve tarihsel zenginliği öncelikli bir etken olarak karşımıza çıkar. Saray ve harem, esir pazarı, hamamlar, kahvehaneler, cenaze gelenekleri, mezarlıklar, mesire yerleri, içki yasağı, misafirperverlik, Derviş tekkeleri, camiler, yangınlar, dilenciler, sokak köpekleri, törenleri ile birçok ırk, dil ve dini bir araya getiren bu kozmopolit şehir, Osmanlı toplumunun kimliğini oluşturan ve onu diğer toplumlardan farklı kılan Doğu kültürünün izlerini yansıtır. 19. yüzyılın başlarında Balkanlar'dan başlayarak Doğu'ya giden yollar genellikle güvenli değildir. Deniz yolculuklarında ise iklim koşullarından doğan sıkıntılar yaşanır. [8] (Germaner & İnankur, 2002: 37). Buna karşın gezginler, kültürel açıdan yabancı bir ortamda bulunmaya, törelerin ve geleneklerin tuhaflığını

ya da egzotik diyarların kültürel özelliklerini anlamak için serüvenlere atılmaya çoğu zaman hazırlıklıdır. Bu duygular içinde geçmişin değişmeyen gerçeklerini, ülkesinin sınırları dışında ve kendisinininkinden çok farklı bir kültür ortamında aramaya yönelirler. Ülkelerinin sömürgeci, ticari ve diplomatik etkinlikleri gereği, çoğu zaman imgelerinde ön yargılarla var ettikleri Doğu'ya seyahat eden birçok diplomat, gezgin ve sanatçı, ulaştıkları uzak ülkelerde farklı kültürlerin, bir araya gelip yakınlık kurabileceğini ve birbirlerine alışabileceklerini fark ederler. Bu açıdan bakıldığında "külliye, bedestenleri, çarşıları, zaviye ve tekkeleri, hamamları, bağçe ve mesireleri ile özgün Osmanlı kültürüne"[9] (İnalçık, Renda, 2003: 16) ilişkin önyargılı görüşleri değiştirecek nesnel bir izlenim yaratmayı arzularlar.

19. yüzyılda hayalden doğan bu coğrafyaya gelen gezginlerden biri olan Loti, *Aziyade*'nin odak noktasında tutkulu bir aşkın öyküsünü açılmakla, aynı zamanda Doğu'yu eğlence ögesi olarak sinesinde barındırır. Kendisinden önceki gezginlerin Doğu halkı ve toprağına biçtiği oryantalist söylemlerin çizgisi, Loti'de de izlenir. Değişmez Doğu söyleminden etkilenmekten kaçınamayan yazar, Batılının bakışında gizemini sürdüren Osmanlı'nın sislerini dağıtmayı arzulamasının yanı sıra, "barbarlıkla" suçlanan bir toplumun önyargıyla aktarılan taraflarını da kaleme alır. O dönemde yaşadığı Doğu'nun, düşünce ve yaşayış biçimini ön plana çıkarmaya özen gösteren Loti için *Aziyade*, Doğu'nun içinde ve İslam'ın ortasında net çizgilerle yerini alır. Roman, 16 Mayıs 1876 günü, Selanik limanında halkın önünde altı Müslüman'ın darağaçlarında asılması ile başlar. Osmanlı tarihinde "Kız Vakası" ya da "Selanik Vakası" gibi adlarla anılan olay, Müslümanlığı kabul ettiği öne sürülen bir Bulgar genç kızın, yaşmağının ve feracesinin yırtılarak, zorla, Rumlar ve Bulgarlar tarafından Amerikan Konsolosluğu'na kaçırılmasıyla patlak verir. Sayıları beş bini bulan bir grup Müslüman ayaklanır, ortalığı yatıştırmak için camiye gelen Fransız ve Alman Konsoloslarını linç ederler. Olaylara karıştığı iddia edilen kişiler, Batılı ülkelerin ısrarı üzerine yargılanır ve Selanik meydanında idam edilir. Olay örgüsünün orta yerinde darağacına ilişkin olumsuzlukları sergileyen Loti, halkın kendilerine karşı sürekli düşmanca bir tavır sergilediğinin altını çizmekten de geri kalmaz.

"Yabancıların filikaları geldiğinde cellatlar rıhtım üzerinde işlerinin artık sonuna varmış bulunuyorlardı: Asılan altı kişi, halkın karşısında son korkunç çırpıntıları içerisindeydiler. Pencere, damlar seyirciyle doluydu; yakındaki bir balkonda büyük Türk memurları bu alışılmış görünüme gülümsüyorlardı"[10] (Loti, 2000: 15)

İşte bu çalkantı uzamında, baharın ve tehlikenin tam ortasında, gerçek adı Hatice olan ama yazarın Aziyade olarak okura sunduğu genç kadınla tanışması, Loti'nin yaşamında bir dönüm noktası teşkil edecektir. Şehri gezerken demir parmaklıkların arkasında bir kadın silüetini algılayan yazarın “kafir” sözcüğüne sürekli vurgu yapması, “ben” ve “öteki” kavramları arasındaki net bir ayırım çizgisinin ve kültürel açıdan etki altında oluşunun bir göstergesidir adeta.

“Aziyade bana gözlerini dikmiş bakıyordu. O, bir Türk'ün önünde kendisini gizlerdi; ama kafir, bir erkek sayılmazdı. Olsa olsa o, acele etmeden seyredebilecek bir merak unsurudur” [11] (Loti, 2000: 15).

Yazarın Doğu'ya ilişkin gözlemleri, klişeleşmiş yargıların bir tekrarıdır. Yukarıdaki alıntı, o zamanın anlayışına ters düşmektedir, çünkü, o dönemde hiçbir kadın, namahrem karşısına, hatta yeğenleri ve enişterinin karşısına yüzünü kapatmadan çıkamaz. Ahlak kuralları yüzlerini örtmelerini zorunlu kılar. Bu kaide, hekimleri bile içine almaktadır [12] (D'Ohsson, 1972: 194). Loti, dışa kapalı, sınıksız kafeslerde esir gibi tutulan çok eşli Aziyade'nin şahsında aslında Doğu'nun kadınlarına ilişkin ortak görüşü ve hayali sahneleri açığa çıkarır. Ancak İlber Ortaylı sanılanın tersine, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki çokeşlilik durumunun varlıklı ve seçkin gruplarda bile % 5'i geçmediğini [13] (Ortaylı, 2001: 90) belirtmektedir. Açıklıkla görülmektedir ki yaşamın gerçek yüzü, Loti'nin bakış açısının dışında ayrı bir dünyadır. Aslında Doğu'ya yolculuk, yazarların iç yaşantılarına ilişkin bir sahne gibidir. Doğu'nun, güvencesiz ve sığınaksız bir tablosunu çizen çoğu gezgin ve yazarlar, bu noktada kişisel görüşlerini ve estetik anlayışlarını sonuna kadar sürdürmüşlerdir.

Köle ticaretine karşı görüşlerin gündeme geldiği bir dönemde yazılan romanda Loti, 1858 doğumlu Aziyade'nin köle olduğu düşüncesinin çevresinde dolanır:

“O, İstanbul'a gelmiş bir küçük Çerkez kızıydı; bir tüccar onu satın alıp bir yaşlı Türk'e satmıştı.” [14] (Loti, 2000: 29).

Ancak Aralık 1846 yılında Sultan Abdülmecid'in fermanıyla “kölelik ve köle ticareti resmen yasaklanır” [15] (Ortaylı, 2001: 129). 19. yüzyılda büyük şehirlerde veya küçük merkezlerde orta halli aileler dahi civar köylerden veya fakir Çerkez kabilelerinden getirilen evlatlık kız çocuklarını hizmetçi olarak kullanmaktaydılar [16] (Ortaylı, 2001: 130). Aslında bu kızlar, Osmanlı toplumunda “yüksek bir yer edinecek şekilde eğitiliyorlardı” [17] (Davis, 2006: 119). *Aziyade*'de Loti, varoluşları ya da varoluşlarının olanaksızlıklarıyla sadece gü-

zelliği için satın alınan köleleri, şişman ya da devamlı sigara içen uyuşuk ve kösnül kadınların ayrıntıları üzerinde durur. Haremler, çok eşliliğin yaşandığı, hatta bazen harem kadınlarının sevgilileriyle buluştuğu cumbalı ve kafes evler, alınıp satılan cariyeler Doğu'nun egzotizmini [18] (Demircioğlu, 2000: 35) ifade eder. "Doğulu kadın bir makinedir, başka bir şey değil; o bir erkekle bir başka erkek arasında hiçbir fark göremez. Tütün çekmek, hamama gitmek, gözkapaklarına sürme çekmek ve kahve içmek; işte onun bütün hayatının etrafında döndüğü meşgale halkası" [19] (Villéger, 2002: 329). Loti, aşka susamış kadınların kapatıldığı yüksek duvarlarla çevrili evleri, düşleri ile uyumlu olarak yansıtır. Çoğu kez şiddet ve erotizm konularının betimlendiği esir pazarı, harem ve hamam anlatılarında, Batı'nın Doğu'yu algılayışındaki abartılı, küçümseyici ve önyargılı bir çizgi üzerinde birleşmesi ilginçtir.

Aziyade, kocası Abeddin Efendi evini ve eşlerini İstanbul'a getirmezse sadece Loti için geleceğini söyler. Ancak o günkü koşullarda kadınlar, eşleri ya da yakın akrabalarıyla birlikte olmazlarsa yolculuk yapamazlar. Bu noktada Aziyade'nin İstanbul'a tek başına gelmesi pek olanaklı değildir. 19. yüzyılda Osmanlı toplumunda, bir kadının yalnız başına alışverişe çıkması hatta her canı istediğinde evinin bahçesine çıkması bile yasaktır ya da belli kurallar çerçevesindedir. *Aziyade*'de Loti, kadınları gruplar halinde ya bir haremağasının eşliğinde ya da kafesler ardında beliren silüetlerini yorumlar. Kendisinden önceki gezginlerin de saptamalarının ışığında genelleme yaparak Türk kadının tembelliğini Aziyade'de ön plana çıkarır:

"Türkiye'de büyümüş bütün kadınlar gibi tembel" [20] (Loti, 2000: 80).

Tembellik, iç sıkıntısından kaynaklanan bitkinlik, hareketsizlik ve durgunluk izleklerine birçok Batılı gezginin değindiğini belirtebiliriz. Tarihin, doğanın ve aşkın iç içe girdiği bu büyümlü uzamlarda, pek de gelecek kaygısı taşımayan kaderciler Türklerin, tüm gün elinde çubuğunu dinsel bir huşu içinde tutturarak saatlerce aynı manzarayı seyretmesi, romanın sayfalarına da yansımaktır. Loti, satır aralarında zevk almaya yönelik bir Doğu kültürünün gizemli görkemini tüm çarpıcılığıyla sezdirir.

Tarihi ve kültürel dokusu ile uygarlıkların doğup geliştiği, zenginlik ve görkeme sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayanlar, kültürel paylaşımlarını çoğu kez "kahvehane" aracılığıyla aktarırlar. 19. yüzyılda ortak bir sesin duyulduğu kahveler, bazen sanat ve bilimin tartışıldığı bir forum, bazen de komploların planlandığı uzamlardır. Genç, yaşlı, zengin, fakir ayırt etmeksizin, herkesi kendine çeken bu "demokratik karışımın Türkiye'ye ait olduğu" [21] (Loti, 2000:139) vurgulanır. Osmanlı toplum yaşamının her dö-

neminde zengin kültürel miraslarından olan kahvehanelere, nargile içmek, Karagöz-Hacivat seyretmek ya da Binbir Gece masallarını dinlemek için gidilirdi. "İstanbul halkının en çok devam ettiği yerler Karagöz, Orta oyunu ve Meddah bulunan kahvelerdir. Karagöz'le meddah, ramazan gecelerinde dinlenilirdi"[22] (Refik, 1998: 75). Loti, Müslümanların uykularına ara verdiren tek eğlencenin, Ramazan gecelerinde olduğuna dikkati çeker.

Loti, yaşlı dervişler ve fanatik Müslümanların yeri olan Eyüp semtini, aydınlık olmaması nedeniyle eleştirir. Mistik bir ruhla bağlandığı Eyüp'teki evinden yüzlerce yıllık kültürel geçmişe baktıkça ölümü yakından hisseder. Doğulu insanların evlerinin az sayıda eşyayla döşendiğini, divanlar, yastıklar ve halılar dışında boş sayıldığını ve ayakkabıların çıkarılmasını, Türk âdetlerinin gerektirdiği bir toplumsal davranış olarak açıklar.

"Evin bütün lüksünü oluşturan örtüler ve kalın halılar altında yerler kaybolmakta; bunları kirletmemek için Türk âdetine uyularak girerken ayakkabılar çıkarılmakta (...) Doğuda insanın evinin içi, dışarının çamuruyla hiçbir zaman kirlenmez. O çamur dışarıda bırakılır ve torunun atalarından miras aldığı değerli halılar üzerine ancak pabuçlar ya da çıplak ayaklar basar"[23] (Loti, 2000:144).

Aziyade' de zalim, şehvet düşkün ve tembel olarak nitelenen doğulu insanlar ile yüceltilen doğal güzelliklerin ve çoğu İslam sanatı ve mimarlığı örneği olan nesneler dünyasının betimlenmesi arasındaki koşutluk dikkati çeker. Loti'nin camilerin renklerindeki incelik, şekillerindeki düzgünlük ve denge, dini ve estetik zorunluluğun birleşmesine olan ilgisi artar. Yazar, zaman zaman doğulu insanın kaderciliğini över. Her şeyi olduğu gibi bırakmak, günlerin getirdiğini kabullenmek, atalarından aktarılan gelenek ve göreneklerini sürdürmek, iç dünyalarına dalarak ve dua ederek ölüme hazırlanmak gibi yüce bilgeliklere sahip olduklarını aktarır. Loti, Arif Efendi adıyla, camileri, mezarlıkları, servilikleri ve tekkeleri dolaşır. Mezarlıkları, parklar ve bahçeler gibi gezinti yerlerine benzetir ve "mezar taşları, sınır taşları gibidir, üstleri sarıkla veya çiçeklerle biter"[24](Kurak 2002: 115).

Yazar, *Aziyade'* de II. Abdülhamit'in tahta çıkmasıyla başlayan dönemde saray yaşantısının ve protokolünün yansıtıldığı törenleri öznel bir bakış açısıyla sunar. Loti kültürel yelpazenin renkli parçalarını oluşturan Teşrifat-ı Kadime denilen saray protokolü gereği düzenlenen Ramazan ve Kurban Bayramlarını, Arife ve Bayram törenlerini; Kılıç alayını ve Cuma Selamlığını, Leyl-i Kadir'i (Kadir Gecesi), Hırka-i Şerif'i anlatır. Bu ayrıntılar, padişah ve törene katılan grupların çeşitli anlamlar içeren tören düzenini ve özel giysilerini yansıtmaları açısından da Batı'da ilgiyle karşılanır.

“Abdülhamid’in cuma günleri öğle namazına giderken bindiği şatafatlı arabayı Balkanlardan gelen bir uşak kullanırdı. Arabaya daima bir de seyis eşlik ederdi. Törenlerde hiç bir önemli İstanbullu böyle bir ihtişamla görünme fırsatını kaçırmak istemezdi. Faytoncu kıyafetlerinin görkemliliğine özel bir değer verilirdi. Yelekler, ceketler, pantolonlar ve dolaklar en zarif yün kumaşlardan ya da kadifeden dikilmiş olup, altın ve sim ipliklerle, cömertçe ve sanatkârane bir şekilde işlenmişlerdi. Bel kuşakları kaşmirdendi. Böylece bir kaç istisna dışında, batı modasının benimsenmeye başlandığı İstanbul sokaklarında, bir süre daha geleneksel bir kıyafete rastlamak mümkündü” [25] (Schiele, R., Wolfgang M.W 1988: 80-81).

Romanın sonunda Fransız kimliğini gizli tutarak kendini bir İngiliz subayı olarak tanıtan Loti'nin, Kars Savaşı'nda ölenler arasında bulunduğu belirtilir. Osmanlı yönetimindeki Selanik'e gemisiyle gelen bu denizci subayı, tuttuğu günlüğüyle yazın dünyasına sesini duyurur ve düşlerindeki egzotik kenti, İstanbul'da bulur. Gezgin ve sanatçılar için gerçek Doğu'yu keşfetme arzusu, eşsiz bir deneyimdir ve Doğu tükenecek bir hazine değildir. Eski ve egzotik ne varsa yaşatmaya çalışan Loti, *Aziyade'* de, Türk peri masalının ve Osmanlı kültürünün yorumlanmasından oluşan bilge karışımın peşinden koşar.

Sonuç olarak Doğu, ister düş ister gerçek olsun, gezginlerin gözünde pozitif bir değere sahiptir. Farklı kültürlerin bir arada olması gerektiğine inanan Pierre Loti, okuruna Doğu'nun derin anlamını yorumlama olanağı sunar. Loti'ye göre Osmanlı İmparatorluğu, Doğu ile Batı'nın birbirlerini fark edeceği, fark ederken yaklaşacağı, yaklaşırken tanışacağı, tanışırken selamlayacağı ve kucaklayacağı bir noktadadır...

KAYNAKLAR:

- [1] Barthes R., 1972. Pierre Loti: *Aziyade', Le Degré Zéro de l'Écriture suivi de Nouveaux essais critiques*, 170-187.
- [2] Brodin P., 1973. Pierre Loti Biographie, *Editions Seghers*, Paris, p. 5-6.
- [3] Schiele R., Wiener M. W., 1988. 19. yüzyılda İstanbul Hayatı, *Apa Ofset*, İstanbul, s.17.
- [4] Said W.E., 1995. Oryantalizm (Doğubilim) Sömürgeciliğin Keşif Kolu, (çev. Neziha Uzel), *İrfan Yayıncılık*, İstanbul, s.68.
- [5] Perla J., 2012. Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik, *İletişim Yayınları*, İstanbul, s.11.
- [6] Said W.E., 1995. Oryantalizm (Doğubilim) Sömürgeciliğin Keşif Kolu, (çev. Neziha Uzel), *İrfan Yayıncılık*, İstanbul, s.149.

- [7] Said W.E., 1995. Oryantalizm (Doğubilim) Sömürgeciliğin Keşif Kolu, (çev. Nezh Uzel), *İrfan Yayıncılık*, İstanbul, s.158.
- [8] Germaner S., İnankur Z., 2002. Oryantalistlerin İstanbul'u, *Türkiye İş Bankası Yayınları*, İstanbul, s. 37.
- [9] İnalçık H., Günsel R., 2003. Osmanlı Uygarlığı, *Mas Matbaacılık*, İstanbul, s.16.
- [10] Loti P., 2000. Aziyade, *Engin Yayıncılık*, İstanbul, s.15.
- [11] Loti P., 2000. Aziyade, *Engin Yayıncılık*, İstanbul, s.15.
- [12] D'Ohsson I.M., 1972. XVIII. yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Âdetler, (çev. Zerhan Yüksel), *Kervan Kitapçılık*, İstanbul, s.194.
- [13] Ortaylı İ., 2001. Osmanlı Toplumunda Aile, *Pan Yayıncılık*, İstanbul, s.90.
- [14] Loti P., 2000. Aziyade, *Engin Yayıncılık*, İstanbul, s.29.
- [15] Ortaylı İ., 2001. Osmanlı Toplumunda Aile, *Pan Yayıncılık*, İstanbul, s.129.
- [16] Ortaylı İ., 2001. Osmanlı Toplumunda Aile, *Pan Yayıncılık*, İstanbul, s.130.
- [17] Davis F., 2006. Osmanlı Hanımı, 1718'den 1918'e Bir Toplumsal Tarih, (çev. Bahar Tırnakçı), *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul, s.119.
- [18] Demircioğlu C., 2000. Aziyade ve Hamam'da Doğu'nun Kurgulanışı, *Toplumsal Tarih*, 73: 35-37.
- [19] A.Q. Villéger., 2002. Pierre Loti: Gezegen Seyyahı, (çev. Aysel Bora), *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul, s.329.
- [20] Loti P., 2000. Aziyade, *Engin Yayıncılık*, İstanbul, s.80.
- [21] Loti P., 2000. Aziyade, *Engin Yayıncılık*, İstanbul, s.139.
- [22] Refik A., 1998. Kafes ve Ferace Devrinde İstanbul, *Umut Yayınları*, İstanbul, s.75.
- [23] Loti P., 2000. Aziyade, *Engin Yayıncılık*, İstanbul, s.144.
- [24] Kurak K., Pierre Loti, *Elips Yayınları*, İstanbul, 2002, s.115.
- [25] Schiele R., Wiener M. W., 1988. 19. yüzyılda İstanbul Hayatı, *Apa Ofset*, İstanbul, s.80-81.